

Význam propojování společenských, přírodních a vojenskoodborných věd pro prohlubování účinnosti vědeckého poznání

Nedílnou součástí dalšího zefektivnění vědeckovýzkumné činnosti v podmínkách budování rozvinuté socialistické společnosti je důsledné uplatňování teoretických a metodologických závěrů XXV. sjezdu KSSS a XV. sjezdu KSČ. V této souvislosti vystupuje významně do popředí teoretický závěr o tom, že „Účinnost vědeckého poznání a uplatňování jeho závěrů v praxi stále více závisí na vzájemném propojení společenských, přírodních a technických věd, na komplexnosti přístupu, na těsné spolupráci a vzájemném obohacování základního a aplikovaného výzkumu.“ (Sborník hlavních dokumentů XV. sjezdu KSČ, Praha, Svoboda 1976, s. 49)

I v naší armádě efektivnost vědeckovýzkumné činnosti do značné míry závisí na těsné součinnosti společenských, přírodních, technických a vojenskoodborných věd. Jednota těchto hlavních součástí vědeckého poznání je podmíněna komplexním charakterem těch obsahových problémů, které v současnosti vystupují do popředí v rovině vědeckého poznání. Bez tohoto přístupu nelze v dialektické jednotě řešit všechny problémy výcviku a výchovy, které jsou spojené s neustále širším promítáním vědeckotechnického rozvoje do naší armády.

Právě všestranné propojení společenských, přírodních, technických a vojenskoodborných věd umožňuje plně realizovat odkaz V. I. Lenina o tom, že „Chce-

me-li skutečně poznat předmět, musíme obsáhnout, prostudovat všechny jeho stránky, všechny vztahy o zprostředkování.“ (V. I. Lenin, Spisy, sv. 32, Praha 1955, s. 92)

Komplexní přístup při získávání a využívání objektivních informací o dosažených výsledcích v oblasti výcviku a výchovy, přesné evidence dosažených výsledků v jednotlivých druzích odborné přípravy, studium nových zákonitostí spojených se zaváděním nových zbraní, analýza nových zdrojů a rezerv při prohlubování bojové pohotovosti jednotlivých druhů vojsk, systematická a koncepční činnost atd., to jsou dnes roviny, ve kterých se plně promítá požadavek zvýšení efektivnosti vědeckého poznání cestou úzkého propojení společenských, přírodních, technických a vojenskoodborných věd. Dialektická jednota těchto rovin vědeckého poznání se promítá jak v rovině teoretických a metodologických východisek vědeckého poznání, tak v rovině dialektické struktury každé vědeckovýzkumné činnosti. Zároveň může napomáhat plnému respektování faktoru času při vědeckovýzkumné činnosti zaměřené do oblasti výcviku a výchovy.

Pro všestranné pochopení metodologické působnosti společenských věd při realizaci vědeckovýzkumné činnosti, která je zaměřena na otázky čistě odborné vojenského charakteru a především pro po-

chopení metodologické působnosti přírodních, technických a vojenskoodborných věd ve společenskovědní výzkumné činnosti je nutné vycházet z marxisticko-leninského chápání metodologické působnosti vědy. Metodologická působnost každé konkrétní vědy — ať společenské, přírodní, technické, nebo vojenskoodborné — je daná rozsahem teoretického systému dané vědy, stupněm jejího zobecnění a systémem metod, který je vlastní dané vědní disciplíně. (Pod teoretickým systémem vědy chápeme souhrn zobecněných poznatků, společenskou a výrobní praxi ověřených zákonů a zákonitostí, uplatňovaných kategorií a teoretických hypotéz vztahujících se k předmětu dané vědy.)

Ve vzájemném dialektickém vztahu jednotlivých společenských, přírodních, technických a vojenskoodborných věd je metodologická působnost jedné vědy vůči druhé dána tím, jaký je vzájemný vztah jednotlivých věd z hlediska svého stupně teoretického zobecnění i rozsahu svého předmětu. **Skutečnost, že jednotlivé vědy splňují metodologickou působnost, je tedy závislá na celém rozsahu teoretického systému dané vědy i rozpracovanosti systému metod, který se váže k předmětu konkrétní vědy.**

Ze vzájemných vztahů teoretického systému jednotlivých věd a jím odpovídajících metod vědeckého poznání je možné sestavit celou škálu metodologické působnosti jednotlivých věd. Při zkoumání všech obsahových problémů a při odhalování nových zákonitostí a zákonitých tendencí budování rozvinuté socialistické společnosti i řešení otázek její obrany působí nejméně a metodologicky všestranně marxisticko-leninská filosofie, politická ekonomie a vědecký komunismus.

Metodologickou působnost v socialistické armádě, vzhledem k tomu, že vědecké poznání svým obsahovým zaměřením má přispět k celkovému prohlubování její bojové a politické přípravy, nesplňuje jenom základní součásti marxisticko-leninské teorie, ale je nutné plně využívat metodologické působnosti marxisticko-leninského učení o válce a armádě a stále se rozvíjející socialistické vojenské vědy i ostatních přírodních, technických a společenských věd.

Zároveň jsme povinni respektovat zásadu, že zatímco filosofické zákony a zákonitosti, odhalené zákony marxisticko-leninského učení o válce a armádě a současně socialistické vojenské vědy splňují metodologickou působnost vůči veškeré vědeckovýzkumné činnosti, ostatní ať společenské, přírodní, technické, nebo čistě

vojenskoodborné vědy plní metodologickou funkci vůči té vědeckovýzkumné činnosti, která se vztahuje k předmětu dané vědy a které v komplexnosti „vykřívají“ objekt našeho vědeckého poznání.

Např. při vědecké analýze všech obsahových problémů, které jsou spojené s účinným průběhem vývoje a výchovy v podmínkách útvarů a svazků vyzbrojených novou bojovou technikou, vystupuje dnes do popředí nejenom metodologická působnost současné socialistické vojenské vědy, psychologie, sociální psychologie, pedagogiky, demografie atd., ale i plné využití teoretických poznatků celé řady přírodních a technických věd, vztahujících se k bojové činnosti daného druhu vojenské techniky.

Významnou roli při naplňování požadavků úzké součinnosti společenských, přírodních, technických a vojenskoodborných věd k prohloubení účinnosti vědeckého poznání sehraává správné využívání ověřených metod těchto věd v dialekticko-logické struktuře vědeckovýzkumné činnosti, tedy jak při získávání empirických poznatků, tak při jejich analýze, ověřování ve společenské praxi i v teoretickém zobecnění.

V této souvislosti jsme však povinni vycházet z toho, že nejobecnější metodou poznání je dialektickomaterialistická metoda, která se v procesu vědeckého poznání nedělí s žádnou jinou metodou. Nemůžeme ji chápat a definovat jako jednu z metod poznání; je jedinou všeobecnou teorií a metodou, která neměla, nemá a nebude mít sobě rovného konkurenta v procesu vědeckého poznání. Správný vzájemný vztah mezi filosofickou metodou a speciálními metodami ostatních, jak společenských, přírodních, tak vojenskoodborných věd, vychází z toho, že dialektickomaterialistickou metodou nelze redukovat na úroveň speciálních metod a naopak, že speciální metody (jako např. kybernetické metody, systémová analýza, matematické modelování, matematicko-logické metody atd.) nemůžeme chápat jako obměnu projevu filosofické metody. Materialistická dialektika se nejenom odráží v každé speciální metodě, ale vystupuje jako metoda usměrňující poznání na zobrazení objektivní skutečnosti v její konkrétnosti a jevové poznatelnosti.

Vymezit konkrétní formu aplikace speciálních metod společenských, přírodních, technických a vojenskoodborných věd z hlediska cíle vědeckého poznání a realizovat její využití v praxi a zároveň ohraničit její možnosti na základě dialektickomaterialistické metody je nejdůležitější

úkol marxisticko-leninské metodologie současnosti.

Vlastní forma této aplikace musí být realizována jak ve vztahu ke společenským vědám vůbec, tak ve vztahu k předmětu každé vědy zvláště. I zde je nutné dodržovat dialektický vztah obecného a zvláštního. Zároveň při uplatňování speciálních metod těchto věd v dialekticko-logické struktuře vědeckého poznání vystupuje do popředí význam boje proti pozitivistické irovinné myšlení. Jsme povinni v plném rozsahu dodržovat trvale platné metodologické závěry „Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ“, neboť při realizaci jakékoli vědeckovýzkumné činnosti i při uplatňování takových metod, které se jeví jako ideově neutrální — v plném rozsahu platí slova s. Brežněva na XXV. sjezdu KSSS: „... že v boji dvou světových názorů nemůže být místa pro neutralismus a kompromisy“. (XXV. sjezd KSSS. Dokumenty a materiály. Pravda, Bratislava 1976, s. 73)

Je podstatný rozdíl, jestliže uplatňujeme metody jednotlivých přírodních, technických nebo vojenskoodborných věd ve vědeckovýzkumné činnosti čistě odborně vojenského charakteru anebo aplikujeme tyto metody ve společenském poznání. Aplikace těchto metod není záležitostí pouze formální a sémantickou, ale ontologicko-gnoseologickou a třídně politickou. Právě zde vystupuje do popředí nebezpečí pozitivistického způsobu myšlení. Především tehdy, jestliže je přeceňována gnoseologická stránka jejich aplikace, která není řešena v dialektické jednotě s ontologickou stránkou tohoto problému. Zároveň dochází k pozitivistickému způsobu myšlení, když základní kategorie a pojmy dialektiky a logiky tohoto problému. Zároveň překládány např. do jazyka kybernetiky, matematického modelování, matematicko-logických metod apod. a je-li těmito metodami nahrazována nejobcenější filosofická metoda. Na úroveň pozitivismu se dostáváme i tehdy, jestliže aplikace přírodních, technických a vojenskoodborných věd ve vědeckém poznání narušuje princip jednoty logiky, dialektiky a teorie poznání.

V této souvislosti je nutné zároveň se pozastavit u jednostranné představy o významu přírodních a technických věd, především matematických metod k dosažení tzv. „exaktnosti“ ve vědeckém poznání. Je nutné odmítnout názor, že uplatňování těchto vědních oborů ve vědeckém poznání samo o sobě již zvyšuje přesnost a objektivnost získaných poznatků. Takový přístup sice správně vede ke zvýšenému zájmu o uplatnění např. matematicko-lo-

gických a matematicko-statistických metod ve vědeckém poznání, ale tento zájem je nutné spojit s vyřešením všech podmínek nutných při jejich použití.

Při uplatnění jakýchkoli metod přírodních nebo technických věd ve vědeckovýzkumné činnosti je nutné brát v úvahu podstatný rozdíl mezi možnostmi jejich použití v čistě technických i vojenskoodborných otázkách a při výzkumu společenských jevů a procesů. Specifika společenských jevů a procesů je v tom, že jejich nositelem i v podmínkách socialistické armády je člověk, který myslí, jedná a realizuje se v konkrétních společenských podmínkách.

Je podstatný rozdíl v uplatnění přírodních a technických věd při hodnocení účinnosti jednotlivých komplexů a objektů vojenské techniky (tzn. takové činnosti, která je podřízena zákonům mechaniky, fyziky, aerodynamiky atd.), nebo při uplatnění těchto věd a jejich metod v souvislosti se zkoumáním společenských jevů a procesů, které jsou výsledkem vzájemné interakce člověk — technika.

Z tohoto hlediska exaktnosti ve společenském poznání není dosahováno pouze přesností např. matematických výpočtů, ale je vždy podmíněna objektivností postupu našeho poznání. **Neboť exaktnost ve společenském poznání, na rozdíl od exaktnosti v přírodních a technických vědách, je vždy spojena s postižením objektivní pravdy a nelze ji oddělit od třídně politického zájmu samotného subjektu poznání.** Z tohoto důvodu, „Problém exaktnosti se tedy nezbytně stává mnohem složitějším u užité matematiky, jejíž součástí je uplatnění kvantifikace a statistiky v nejrůznějších vědách včetně společenských věd. Exaktnost je tu podmíněna především pravidly zjištěním určení a různorodosti těchto jevů, příp. statistických souborů, které kvantifikujeme. K tomu nezbývá než použít teorie a metody té speciální vědy, do jehož předmětu sledovaný jev spadá. Použití speciální vědy tu nelze suplovat uplatněním matematických pravidel a postupů, případně redukovat je na ně. Ty zde mohou mít sice významnou, ale vzdor tomu jen pomocnou úlohu.“ (Ivan Hruza: Poznámky k metodě vědeckého komunismu, Praha VŠP, 1976, s. 16)

Právě pozitivistické a revizionistické myšlení ve společenském poznání se vždy snažilo nahradit požadavek objektivnosti při aplikaci speciálních metod tzv. matematicky vyjádřenou „exaktností“, kterou odděluje od třídního zájmu vědeckého poznání. Ve vědecké analýze společenského poznání však neexistuje ideová a třídní neutralita, každé poznání je vždy spojeno

s třídním zájmem subjektu poznání; proto nelze ani v pouhé matematizaci a uplatňování speciálních metod přírodních a technických věd vidět objektivnost našeho poznání.

Metodologický odkaz správného uplatnění přírodních a technických věd i jejich metod ve společenském poznání nám zanechal V. I. Lenin. V praxech, kde se opírá o přírodní vědy a uplatňuje matematicko-logické a matematicko-statistické metody, zvýrazňuje význam těchto metod, ale zároveň odmítá takové využívání jednotlivých přírodních a technických věd, které vedou k subjektivnímu zkreslování společenského vývoje.

Jeho práce i se složitými, zvláště ideově neutrálními matematicky, nebo matematicko-logicky vyjádřenými fakty, má vždy ideově politický obsah. Jeho přístup k využití přírodních věd jednoznačně vychází ze zájmu uplatňovat je tak, aby napomáhaly odhalovat nové zákonitosti spojené s celospolečenským vývojem. Např. ve své stati „Volby do ústavodárného shromáždění a diktatura proletariátu“ zanechal nám konkrétní návod jako správně z pohledu komunistické stranickosti, třídnosti, objektivnosti, konkrétně historického přístupu a důsledného dodržování jednoty teorie a společenské praxe, nutno ve společenském poznání uplatňovat zákon velkých čísel.

Právě z pohledu metodologického odkazu V. I. Lenina můžeme zdůraznit, že exaktnost ve společenském poznání vyjadřuje jinou kvalitu než v rovině přírodních a technických věd a vždy je podmíněna vyřešením všech ontologicko-gnoseologických a třídně politických otázek.

Rozhodujícím ontologickým východiskem při uplatňování speciálních metod přírodních nebo technických věd je odhalená zákonitost marxisticko-leninské teorie, že sledované společenské jevy a procesy objektivně existují a že jejich kvantitativní stránku nelze oddělit od jejich kvalitativní úrovně.

Gnoseologická stránka aplikace jednotlivých přírodních, technických a vojenskoodborných věd je neoddelitelná od ontologické stránky věci. Vychází z požadavku, aby jednotlivé speciální metody těchto věd v dialekticko-logické struktuře vědeckého poznání byly uplatňovány na základě důsledného dodržování marxistic-

ko-leninské gnoseologie. Vycházíme z jejího požadavku, že subjektivní dialektika poznání musí odrážet objektivní dialektiku společenské praxe, tzn., že aplikované metody musí postihnout skutečně objektivně existující společenské jevy nebo procesy. Vždy by mělo být přesně ohraničeno, co daným metodickým postupem a uplatněnou metodou nebo systémem metod v objektivní realitě skutečně zachycujeme. Jestliže např. při vědecké analýze hromadně se vyskytujících jevů, které jsou spojeny s otázkami výcviku a výchovy, chceme uplatňovat klasifikační analýzu, pak zvolené třídící znaky musí objektivně existovat, nebo musí mít objektivní základ. Zároveň každá klasifikační analýza (statistické třídění a výpočet souhrnných charakteristik popisujících rozdělení statistických souborů) musí vést k takovému rozdělení sledované činnosti společenských jevů, které objektivně existují. Tento požadavek vystupuje dnes do popředí v souvislosti s využíváním moderní výpočetní techniky jakožto prostředku, který urychluje výzkumný proces a tím vede i k zefektivnění vědeckovýzkumné činnosti.

Ani při propojování společenských, přírodních, technických a vojenskoodborných věd v rovině teoretických východisek vědeckého poznání a při uplatňování speciálních metod těchto věd v dialekticko-logické struktuře vědecké činnosti nesmíme zapomínat, že způsob tohoto uplatnění má vždy třídní politický obsah. Třídní přístup se promítá ve výběru objektu vědeckého poznání, ve způsobu uplatňování těchto metod a především ve formě a způsobu interpretace získaných výsledků. Konkrétní historický přístup k významu propojování společenských, přírodních a technických věd a využití jejich metod ve vědeckém poznání je vždy spojeno se společensko-ekonomickými poměry své doby a má vždy třídně politický obsah. Jen v socialistické společnosti jsou vytvořeny podmínky, aby tento složitý problém byl na základě marxisticko-leninské teorie správně realizován a aby v socialistické armádě vedl k objektivně pravdivým poznatkům. Rozhodujícím metodologickým principem je princip stranickosti a z něho vyplývající požadavky objektivnosti, nutnosti konkrétně historického přístupu a důsledné dodržování jednoty teorie a společenské praxe.